

Küreselleşmenin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Sahra Altı Afrika Ülkeleri Örneği¹

The Effects of Globalization on Economic Growth: The Case of Sub-Saharan African Countries

Eylül KABAKÇI GÜNAY, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Türkiye, eylul.kabakci@idu.edu.tr

Orcid No: 0000-0001-5547-4316

Güler GÜNŞOY, Anadolu Üniversitesi, Türkiye, gcinier@anadolu.edu.tr

Orcid No: 0000-0002-0104-9784

Öz: Bu çalışmanın amacı, seçilmiş Sahra Altı Afrika ülkeleri örneğinde küreselleşme, ekonomik küreselleşme, politik küreselleşme ve sosyal küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerinde etkisinin olup olmadığını saptamaktır. Bu bağlamda seçilmiş 34 Sahra Altı Afrika ülkesine ait olan 1990-2019 yılları arasındaki veri seti kullanılarak iki aşamalı sistem GMM kullanılarak dinamik panel veri analizi yapılmıştır. Ekonometrik modelde işgücüne katılım oranı, toplam doğal kaynak gelirlerinin gayrisafi milli hasılaya oranı, gayri safi sabit sermaye yatırımı ve küreselleşmeyi temsilen de sırasıyla KOF küreselleşme endeksi, ekonomik küreselleşme endeksi, sosyal küreselleşme endeksi ve politik küreselleşme endeksi kullanılarak 4 ayrı ekonometrik model oluşturulmuştur. Yapılan ekonometrik analiz sonucunda küreselleşme, ekonomik küreselleşme ve sosyal küreselleşmenin seçili 34 Sahra Altı Afrika ülkesinin ekonomik büyümesi üzerinde pozitif; ancak sosyal küreselleşmenin negatif etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Küreselleşme, Ekonomik büyüme, Sahra Altı Afrika, İki Aşamalı Sistem GMM

JEL Sınıflandırması: F63, C23, N17

Abstract: The aim of this study is to determine whether overall globalization, economic globalization, political globalization and social globalization have an impact on economic growth in the example of selected Sub-Saharan African countries. In this context, dynamic panel data analysis was carried out using the two-step system GMM using the data set between the years 1990-2019 belonging to 34 selected Sub-Saharan African countries. In the econometric model, 4 different econometric models were created by using to labor force participation rate, the ratio of total natural resource revenues to gross national product, gross fixed capital formation and the KOF globalization index, economic globalization index, social globalization index and political globalization index, respectively. As a result of the econometric analysis, globalization, economic globalization and social globalization have positive effects on the economic growth of 34 selected Sub-Saharan African countries; However, it has been concluded that social globalization has a negative effect on economic growth.

Keywords: Globalization, Economic Growth, Sub-Saharan Africa, Two-Step System GMM

JEL Classification: F63, C23, N17

1. Giriş

Küreselleşme günlük hayatımızın her alanında karşı karşıya geldiğimiz, tecrübe ettiğimiz ve etkisini gelecekte de etkisini yitirmeden varlığını hissetmeye devam edeceğimiz bir kavramdır. Öyle ki modern dünyayı ilgilendiren her yeni gelişme küreselleşme ile telaffuz edilmekte, küreselleşme dünyada meydana gelen her olayı etkileyen bir unsur olarak öne sürülmektedir.

¹ Bu çalışma birinci yazar tarafından yazılan ve ikinci yazar tarafından danışmanlığı yürütülen aynı isimli yayımlanmamış doktora tezinden türetilmiştir.

This study is derived from the unpublished doctoral dissertation written by the above mentioned author and advisor.

Makale Geçmişi / Article History

Başvuru Tarihi / Date of Application : 11 Şubat / February 2022

Kabul Tarihi / Acceptance Date : 21 Şubat / February 2022

© 2022 Journal of Yaşar University. Published by Yaşar University. Journal of Yaşar University is an open access journal.

Artık küreselleşmeden bağımsız hareket edebilmek mümkün değildir. Kısacası, tüm dünya ülkelerinin birbirleri ile etkileşimi olarak nitelendirebileceğimiz küreselleşme, kültürler arası entegrasyonun, siyasi kararlarda bir bütün olarak hareket edebilme kabiliyetinin, ticaretin geliştirilmesinin, iletişimin daha hızlı ve etkin olabilmesinin, ulaştırma hizmetlerinin yaygınlaştırılmasının önü açmıştır ve bu alanlardaki gelişmeler kendini göstermeye devam edecektir.

Yakın tarihte ise küreselleşme kavramı ilk defa İngiliz İktisatçı W. Foter'in 1833'de yazdığı dünya üzerindeki kaynakların dağılımı ve kullanımını konulu bir makalede kullanılmış, daha sonra 4 Nisan 1959 tarihinde The Economist dergisinde de yer almıştır. Küreselleşme kavramının günümüzdeki etkin kullanılan şeklini alması ise Garrett Hardin'in 1968 yılında yazmış olduğu kaynakların paylaşımı ve kullanımını konulu çalışmasına dayanır (Karabıçak, 2002: 116). Ancak bilinmesinde yarar vardır ki bazı araştırmacılar tarafından küreselleşme çok daha eskiye dayandırılmaktadır. Küreselleşme kuramı yazarlarından Scholte'ye göre küreselleşme tam bir başlangıç noktasına sahip değildir ve küresel bilinç bundan yaklaşık 500 yıl önce 1500'lü yıllarda başlamıştır. 19. yüzyılın ortalarına doğru daha da görünür hale gelen küreselleşme yüzyıl boyunca yayılmıştır. Küresel ilişkiler temel olarak 1960'lardan sonra çoğalmış ve en yoğun ve geniş halini almıştır (Scholte, 2005: 49).

Küreselleşmenin başlangıcının ne zaman olduğu hala tartışılmakta birlikte, küreselleşmenin dalgalar halinde gelişmiş olması üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. Ancak bu dalgaların başlangıç yılları ve kaç dalga yaşandığı ise üzerinde tartışılan bir konudur. Therborn'e göre art arda meydana gelmiş olan ve her biri kendi başlangıç noktasına sahip olan altı küreselleşme dalgasından söz etmek mümkündür.

- Dinlerin (Hristiyanlık, İslamiyet) küreselleştiği 4.yy-6.yy arasındaki dönem
- Avrupa'nın sömürgecilik hareketleriyle karakterize ettiği 15.yy sonları
- Küreselleşmenin Avrupa ülkelerinin kendi aralarında çeşitli savaşlarla sonuçlandığı 18.yy'ın sonu ve 19.yy'ın başları
- 19.yy'ın ortalarından 1918 yılına kadar geçen Avrupa emperyalizminin zirvede olduğu dönem
- 2. Dünya savaşı sonrası dönem
- Soğuk Savaş sonrası dönem (Therborn, 2000).

İncelendiği üzere küreselleşmenin tarihsel dönemlere göre farklı tanımlanma ve biçimlendirilme kalıplarının olduğu görülmekte ancak bu dönemlerde de ortak noktanın uluslar arasındaki ilişkilerin sıklaşması, sınırlar arasındaki hareketliliğin artması, teknolojinin

gelişmesi ile kültürel ve siyasi farklılıkların giderek kaybolmaya başlaması gibi unsurlar olduğu söylenebilir.

2. Literatür Taraması

Küreselleşme hareketlerinin makroekonomik büyüklükleri nasıl etkilediğine yönelik yapılmış olan çalışmaların literatürdeki yoğunluğunun özellikle 1980 sonrasında soğuk savaş döneminin bitmesi ile ortaya çıkan son dalga küreselleşme ile arttığı görülmektedir. Bu konu ile ilgili yapılmış olan çalışmalar incelendiğinde örneklem farklılıklarının elde edilen sonuçlar üzerinde ciddi etkisi olduğu görülmektedir. Dreher, 2006 yılında, 1970 ve 2000 yılları arasında 123 ülkenin dengesiz bir dinamik panelinde küreselleşmenin büyüme üzerindeki etkisini incelemek için yeni kapsamlı bir küreselleşme endeksi olan KOF endeksini yaratmıştır. Genel sonuç ise, küreselleşmenin ekonomik büyümeyi teşvik ettiği yönünde olmuştur. Dreher'in çalışmasına göre ekonomik ve sosyal boyutlar büyümeyi olumlu yönde etkilerken, siyasi boyut büyüme üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildir (Dreher, 2006).

Afzal, 2007 yılında yapmış olduğu çalışmasında, 1960-2006 yılları arasında Pakistan'ı incelemiş ve ekonomik büyüme ile finansal küreselleşme arasında bir ilişki olup olmadığını tespit etmeye çalışmıştır. Afzal ekonometrik yöntem olarak hata düzeltme modelini kullanmış ve ekonomik büyüme ile finansal küreselleşme arasında güçlü bir ilişkinin varlığına işaret etmiştir. Afzal'a göre finansal küreselleşme arttıkça ekonomik büyümeyi pozitif anlamda etkilemektedir (Afzal, 2007).

Barry (2010) ise 1995-2005 yılları arasında 41 Sahra Altı Afrika ülkesi için panel verileri ve KOF küreselleşme endeksi kullanarak, küreselleşme ile ticaret, doğrudan yabancı yatırım, kredi, yardım, doğal kaynaklar, yolsuzluk ve hukukun üstünlüğü gibi ekonomik büyümenin geleneksel faktörleri ile küreselleşme arasındaki ilişkiyi incelemiş ve bu çalışmada sıradan en küçük kareler (OLS) modelini kullanmıştır. Sonuçlar göstermiştir ki küreselleşme Sahra Altı Afrika ülkelerinin ekonomik büyümelerinde istatistiksel olarak anlamlı olmamasına rağmen ekonomik büyümeyi olumlu anlamda etkileyebilmektedir. Bununla birlikte küreselleşmenin Afrika'daki kıt doğal kaynaklara sahip ülkelerde ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür (Barry, 2010).

Chang ve Lee' nin 2010 yılında yaptıkları bir başka çalışmada ise, küreselleşme ve ekonomik büyüme ilişkisi test edilmiştir. 1970-2006 yılları arasında 23 OECD ülkesi için yapılan analizde Pedroni eş bütünleşme tekniği kullanılmıştır. Analiz sonucunda ise uzun dönemde sosyal, ekonomik ve küreselleşme endeksi ile büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Chang ve Lee, 2010).

Rao ve Vadlamannati'nin 2011 yılında, 1970-2005 yılları arasında 21 düşük gelirli Afrika ülkesinde küreselleşme ile ekonomik büyüme ilişkisini tespit etmeye yönelik yapmış oldukları çalışmaya göre ise küreselleşmenin bu ülke grubunda anlamlı ve pozitif bir sonucunun olduğu görülmüştür (Rao ve Vadlamannati, 2011).

Açıkgöz ve Mert'in 2011 yılında yaptıkları çalışmada da Türkiye'nin iktisadi büyüme sürecinde küreselleşmenin herhangi bir etkisinin bulunup bulunmadığı ortaya konulmak istenmiştir. Bu çalışmada ARDL sınır testi yaklaşımı kullanılmış olup, 1970 ve 2008 yılları arası veriler kullanılmıştır. Bu çalışmaya göre Türkiye ekonomisinin dış dünya ile ekonomik ve politik açıdan bütünleşmesinin büyümede etkili olduğu sonucuna varılmıştır (Açıkgöz ve Mert, 2011).

Sakıy'i'nin 2012 yılında yapmış olduğu çalışmada 1980-2005 yılları arasında 31 Sahra Altı Afrika ülkesi panel eş bütünleşme yöntemi ile analiz edilmiş, elde edilen sonuçlara göre ekonomik küreselleşmenin uzun dönemde ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği görülmüştür (Sakıy'i, 2012).

Yine ekonomik büyüme ile liberal söylemler arasında bir ilişki olup olmadığını analiz eden Osterloh'a göre ise 1971-2004 yılları arasındaki veriler ile 23 OECD ülkesinde yaptığı çalışmasının sonuçlarına göre bir bütün olarak liberalleşme ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki söz konusudur. Ancak ekonomik küreselleşme ile ekonomik performans arasında pozitif bir ilişkinin olduğu sonucunu elde etmiştir (Osterloh, 2012).

Yanar ve Şahbaz'ın 2013 yılında 102 gelişmekte olan ülke ile yapmış oldukları çalışmada küreselleşme, yoksulluk ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişki araştırılmıştır. Bu çalışmada analize konu olan ülkelerin 2010 yılındaki verileri kullanılarak yatay kesit analizi yapılmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre küreselleşme yoksulluk ve gelir eşitsizliğini azaltıcı etkilere sahiptir (Yanar ve Şahbaz, 2013).

Samimi ve Jenatabadi'nin 2014 yılında yapmış oldukları çalışmada ise 1980-2008 yılları arasında ekonomik küreselleşmenin İslam İşbirliği Teşkilatı'na üye olan 33 ülkenin ekonomik büyümesi üzerindeki etkilerini tespit etmeye çalışmıştır. Bu etki analiz edilirken dinamik panel veri analizi kullanılmış ve GMM yönteminden yararlanılmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre ekonomik küreselleşme söz konusu ülkelerin ekonomik büyümesinde pozitif yönde katkı sağlamıştır. Bu pozitif etki daha yüksek beşerî sermaye ve daha derin finansal gelişmişlik seviyelerine sahip ülkelerde daha yüksek olmaktadır. Ekonomik küreselleşmenin etkisi ülkelerin gelir seviyeleri ile de ilişkili olup yüksek ve orta gelirli ülkeler küreselleşmenin getirilerinden daha fazla faydalanırken, düşük gelirli ülkeler bu kazançtan mahrum olduğu sonucuna erişmişlerdir (Samimi ve Jenatabadi, 2014).

Örneğin Cüneyt Kılıç'ın 2015 yılında yapmış olduğu çalışmada, 74 gelişmekte olan ülke 1981-2011 yılları için analiz edilmiştir. Kılıç (2015) Dumitrescu-Hurlin (2012) tarafından geliştirilen sabit etkili en küçük kareler yöntemi ve Granger nedensellik testini kullanarak ekonomik, sosyal ve politik küreselleşmenin gelişmekte olan ülkelerin büyüme seviyelerine etkileri ve değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini test etmiştir. Analiz sonuçlarına göre analize konu olan gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme düzeylerinin ekonomik ve politik küreselleşmeden olumlu etkilenmesine karşın sosyal küreselleşmenin ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği görülmüştür. Ayrıca, analiz sonuçları politik ve sosyal küreselleşmenin ekonomik büyüme ile çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu ortaya koyarken, sosyal küreselleşme ile ekonomik büyüme arasında tek yönlü nedensellik ilişkisine bulunduğu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Kılıç çalışmasında, ekonomik ve politik küreselleşmenin gelişmekte olan ülkelerin büyüme sürecinde sosyal küreselleşmeden daha etkili olduğunu belirtmiştir (Kılıç, 2015).

2015 yılında Hayaloğlu, Kalaycı, Artan'ın yapmış olduğu çalışmada ise 1995-2011 yılları arasında seçilmiş 91 ülke için KOF küreselleşme endeksi kullanılarak ekonomik büyüme ile küreselleşme arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada 91 ülke Birleşmiş Milletlerin gelir sınıflandırmasına göre yüksek gelir grubu ülkeler, üst orta gelir grubu ülkeler, düşük orta gelir grubu ülkeler ve düşük gelir grubu ülkeler olmak üzere sınıflandırılmış ve sonuç olarak KOF küreselleşme endeksinin yüksek, üst orta ve düşük orta gelir grubuna ait olan ülkelerde ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna karşılık düşük gelirli ülkelerde gerek genel gerekse ekonomik ve sosyal küreselleşme düzeyindeki artış ekonomik büyümeyi azaltmaktadır (Hayaloğlu, Kalaycı ve Artan, 2015).

2016 yılında Türedi'nin yapmış olduğu çalışmada ise 40 gelişmekte olan ülke 1996-2014 yılları arasındaki veri seti ile sabit etkiler modeli panel veri analizi ile analiz edilmiştir. Küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini tahmin etmek amacı taşıyan çalışma sonucuna göre ise ele alınan ülkelerde incelenen dönemde küreselleşmenin (ekonomik, politik, sosyal) ekonomik büyüme üzerinde istatistiki olarak anlamlı ve pozitif etkilerinin olduğu görülmüştür (Türedi, 2016).

Hasan (2019) çalışmasında Güney Asya ülkeleri için 1971-2014 yılları arasındaki verileri kullanarak genel küreselleşme, ekonomik, politik ve sosyal küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmıştır. Havuzlanmış ortalama grup tahmincisi kullanarak yaptığı çalışmada genel, ekonomik ve politik küreselleşmenin uzun dönemde ekonomik büyümeyi hızlandırdığı; ancak sosyal küreselleşmenin bir etkisinin olmadığı bulgularına ulaşmıştır.

Polat ve Peker (2020) çalışmalarında Türkiye'nin ekonomik büyümesi ve küreselleşme ilişkisini incelemiştir. Bu kapsamda KOF küreselleşme indeksleri ve Türkiye'nin 1970 – 2018 dönemi büyüme değerleri arasında bir ilişki olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre reel GSYH değerleri ile KOF Küreselleşme İndeksleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır (Polat ve Peker, 2020).

Görüldüğü üzere küreselleşme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacı ile yapılan çalışmalarda çalışmanın yapıldığı örnekleme göre farklı sonuçlar elde edilmiş olmakla birlikte, genellikle küreselleşmenin ekonomik büyümeyi beslediği ve olumlu yönde etkilediğine dair bulgulara ulaşılmıştır.

3. Veri Seti ve Ekonometrik Model

Çalışmada 1990-2019 yılları arasındaki 30 yıllık dönemde 34 Sahra Altı Afrika ülkesinde küreselleşmenin ve küreselleşmenin alt boyutları olan ekonomik küreselleşme, sosyal küreselleşme ve politik küreselleşmenin ekonomik büyümeye istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin var olup olmadığı, var ise bu etkinin yönünün ne olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Analize dâhil edilen ülkeler ise şunlardır; Angola, Benin, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kongo Cumhuriyeti, Fildişi Kıyısı, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Gine Bissau, Kenya, Madagaskar, Malavi, Mali, Moritanya, Mauritius, Mozambik, Namibya, Nijer, Nijerya, Ruanda, Senegal, Sierra Leone, Güney Afrika, Sudan, Tanzanya, Togo, Uganda ve Zimbabve. Sahra Altı Afrika ülkelerinin toplam sayısı 46 olmasına karşın, kimi ülkelerde modelde kullanılan değişkenlerin eksiksiz verilerine ulaşılamadığı için bu ülkeler analize dâhil edilmemiştir. Bunun sebebi ise eksik verilerin dengesiz panel sorunu oluşturmasıdır. Ülke seçimi yapılırken kurulan modelin analizinin daha sağlıklı sonuçlar verebilmesi için, analize konu olacak ülkelerin belirlenen yıllar arasında modeli oluşturan tüm değişkenlerin verilerine eksiksiz olarak sahip olması ölçüt alınmıştır. Bu yüzden herhangi bir değişkende birkaç yıl üst üste verisi olmayan ülkeler analizden çıkartılmışlardır. Analize dâhil edilmeyen Sahra Altı Afrika ülkeleri ise Güney Sudan, Cabo Verde, Mauritius, Komorlar, Ekvator Ginesi, Eritre, Etiyopya, Lesotho, Liberya, Sao Tome ve Principe, Seyşeller ve Zambiya'dır.

Çalışmada küreselleşmeyi temsil etmek üzere KOF küreselleşme endeks değerleri kullanılmıştır. Küreselleşmenin ölçülmesine yönelik yapılmış olan ampirik çalışmalarda KOF küreselleşme endeksi yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Çalışmada KOF küreselleşme endeksinin kullanılmasının temel nedeni ise endeks verilerinin her yıl güncellenmesi, küreselleşmeyi üç alt başlıkta (ekonomik, politik, sosyal) değerlendirmesi, küreselleşme ölçüm

yöntemleri arasında popüler ve güvenilir olması, ülkeler ve yıllar itibariyle kayıp veri bulundurmaması, endeks değişkenlerinin günümüz küreselleşme olgusunu ölçmeye yönelik değişkenlerden oluşması gibi nedenler yatmaktadır. Bu gibi nedenler KOF küreselleşme endeksinin kullanımını cazip kılmaktadır. KOF küreselleşme endeksi ise, Axel Dreher tarafından 2006 yılındaki makalesinde yer alan, küreselleşmeyi ekonomik küreselleşme, sosyal küreselleşme ve politik küreselleşme olarak 3 ayrı boyutta inceleyen bir endekstir. Bu endeks 0-100 arası değerler alır ve 0 değeri hiç küresel olmayan bir ülkeyi yansıtırken, 100 ise belirlenen değişkenlere göre tam olarak küreselleşmiş ve diğer ülkeler ile entegre olmuş bir ülkeyi temsil eder. KOF endeksini oluşturan alt bileşenlere baktığımızda ise daha önce de bahsedildiği gibi üç ayrı başlık altında yer alan değişkenlerden oluştuğu görülür. Bu değişkenler ise ekonomik küreselleşme, politik küreselleşme ve kültürel küreselleşmedir. Ekonomik küreselleşme uzun mesafelerde mal akışı, sermaye ve hizmetler, borsaların birbiri ile işlem yapabilmesiyle oluşan entegrasyon ile karakterize edilirken, politik küreselleşme hükümet politikalarının dünya çapında yayılması, ülkelerin uyguladıkları politikaların sınırlar dışında etki alanına sahip olması, sosyal küreselleşme ise fikirlerin yayılması, bilgi imger ve tanınırlık sahibi insanların benzerlik taşıması özellikleri ile karakterize edilir (Keohane ve Nye, 2000: 4). Tablo 1’de ise KOF küreselleşme endeksinin ve ekonomik, sosyal ve politik küreselleşme endekslerinin bileşenleri görülmektedir.

Tablo 1. KOF Küreselleşme Endeksi ve Ekonomik, Politik, Sosyal Küreselleşme Endeksi Bileşenleri

<i>KOF Endeksi Bileşenleri</i>	<i>Yüzdelerle Ağırlıklandırma</i>
<i>A) Ekonomik Küreselleşme</i>	%36
<i>i) Cari Akımlar</i>	%50
• <i>Dış Ticaret (GSYH Yüzdesi)</i>	%22
• <i>Doğrudan Yabancı Yatırım (GSYH Yüzdesi)</i>	%27
• <i>Portföy Yatırımları</i>	%24
• <i>Yabancı Ülke Vatandaşlarına Gelir Ödemeleri</i>	%27
<i>ii) Kısıtlamalar</i>	%50
• <i>Gizli İthalat Engelleri</i>	%23
• <i>Ortalama Tarife Oranı</i>	%28
• <i>Dış Ticaret Vergi Gelirleri (Cari Gelirin Yüzdesi)</i>	%26
• <i>Sermaye Hesabı Kısıtlamaları</i>	%23
<i>B) Sosyal Küreselleşme</i>	%37
<i>i) Kişisel İletişim Verileri</i>	%33
• <i>Telefon Trafikliği</i>	%26

•	<i>Transferler</i>	%2
•	<i>Uluslararası Turizm</i>	%26
•	<i>Yabancı Nüfus (Toplam Nüfusa Oranı)</i>	%21
•	<i>Uluslararası Mektuplaşma (Kişi başına düşen)</i>	%25
ii)	<i>Bilgi Akışı Verileri</i>	%35
•	<i>İnternet Kullanıcısı (1000 kişiye düşen)</i>	%36
•	<i>Televizyon (1000 kişiye düşen)</i>	%38
•	<i>Gazeteye ayrılan toplam bütçe (GSYH Yüzdesi)</i>	%26
iii)	<i>Kültürel Yakınlaşma Verileri</i>	%32
•	<i>McDonald's Restoranlarının Sayısı</i>	%46
•	<i>Ikea'ların Sayısı</i>	%46
•	<i>Kitaba Ayrılan Toplam Bütçe (GSYH Yüzdesi)</i>	%7
C)	<i>Politik Küreselleşme</i>	%27
•	<i>Ülkedeki Büyükelçilik Sayısı</i>	%25
•	<i>Uluslararası Kuruluşlara Üyelik</i>	%27
•	<i>BM Güvenlik Konseyi Kararlarına Katılım</i>	%22
•	<i>Uluslararası Anlaşmalar</i>	%26

Kaynak: http://globalization.kof.ethz.ch/media/filer_public/2017/04/19/variables_2017.pdf
(Erişim Tarihi: 12.12.2020).

Tablo 1’de görüldüğü üzere KOF küreselleşme endeksi esasen üç ayrı bileşenden oluşmaktadır. Bunlar ekonomik, sosyal ve politik küreselleşmedir. Bu üç ayrı bileşenin çeşitli şekilde ağırlıklandırılması ile genel küreselleşme endeksi elde edilmektedir.

Çalışmada kullanılan ekonometrik model ekonomik büyümeye etki edecek değişkenlerden oluşturulmuştur. Bir ülkenin ekonomik büyümesinin sağlanması için etkili olacak olan değişkenler temel olarak işgücü ve sermaye birikimidir. Çalışmanın ekonometrik modeli ise klasik Cobb – Douglas tipi üretim fonksiyonundan elde edilmiş olup, KOF küreselleşme endeksinin içerdiği üç alt bileşen de modelde ayrı ayrı yer almaktadır.

$$Y=F(K, L)=K^{\alpha}L^{1-\alpha} \quad (3.1)$$

Bu fonksiyonda Y çıktı düzeyini, K sermayeyi, L ise işgücü miktarını göstermektedir. Ayrıca $1 > \alpha > 0$ ’dır. α ve $1-\alpha$ çıktının sırasıyla sermaye ve işgücüne göre esnekliklerini gösterir.

Çalışmada genel küreselleşme ve ekonomik, sosyal, politik küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini ayrı ayrı yorumlayabilmek için 4 farklı ekonometrik model oluşturulmuş; bu ekonometrik modellerde ekonomik büyümeyi temsilen Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Yıllık Değişim (%) (GDPPC) ve ekonomik büyümeye etki edebilecek diğer açıklayıcı değişkenler olarak da işgücüne katılım oranı (%) (LFPR), toplam doğal kaynak

gelirleri (GSYH yüzdesi olarak) (NATR) ve gayri sabit sermaye yatırımlarına (GSYH yüzdesi olarak)(GFCF) yer verilmiştir.

Çalışmada kullanılan ekonometrik modeller ise şu şekildedir:

Model 1:

$$GDPPC = \alpha_1 + \beta_1(GDPPC)_{t-1} + \beta_2(LFPR) + \beta_3(NATR) + \beta_4(GFCF) + \beta_5(GLO) + \varepsilon_{it}$$

Model 2:

$$GDPPC = \alpha_1 + \beta_1(GDPPC)_{t-1} + \beta_2(LFPR) + \beta_3(NATR) + \beta_4(GFCF) + \beta_5(ECOGLO) + \varepsilon_{it}$$

Model 3:

$$GDPPC = \alpha_1 + \beta_1(GDPPC)_{t-1} + \beta_2(LFPR) + \beta_3(NATR) + \beta_4(GFCF) + \beta_5(SOCGLO) + \varepsilon_{it}$$

Model 4:

$$GDPPC = \alpha_1 + \beta_1(GDPPC)_{t-1} + \beta_2(LFPR) + \beta_3(NATR) + \beta_4(GFCF) + \beta_5(POLGLO) + \varepsilon_{it}$$

Görüldüğü üzere genel küreselleşme ve ekonomik, sosyal, politik küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ayrı ayrı analiz edilecektir. Tablo 2’de ise modelde yer alan değişkenler ve bu değişkenlerin elde edildiği kaynaklar yer almaktadır.

Tablo 2. Analize Konu olan Ekonometrik Modellerde Yer Alan Değişkenler

<i>Değişkenin Adı</i>	<i>Değişkenlerin Açıklaması</i>	<i>Elde Edildiği Kaynak</i>
<i>GDPPC</i>	Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Yıllık Değişim (%)	Dünya Bankası (WDI)
<i>LFPR</i>	İşgücüne Katılım Oranı (%)	Dünya Bankası (WDI)
<i>NATR</i>	Toplam Doğal Kaynak Gelirleri (GSYH yüzdesi olarak)	Dünya Bankası (WDI)
<i>GFCF</i>	Gayri Safi Sabit Sermaye Yatırımı (GSYH yüzdesi olarak)	Dünya Bankası (WDI)
<i>GLO</i>	KOF Küreselleşme Endeksi	KOF
<i>ECOGLO</i>	Ekonomik Küreselleşme	KOF
<i>POLGLO</i>	Politik Küreselleşme	KOF
<i>SOCGLO</i>	Sosyal Küreselleşme	KOF

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

GDPPC (Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıladaki Değişim %): Sabit yerel para birimlerine göre kişi başına düşen yıllık gelirdeki değişimlerdir. Bu değişimler hesaplanırken kişi başına düşen GSYİH’den yararlanılmıştır. Kişi başına GSYİH, gayri safi yurtiçi hasılanın yıl ortası

nüfusa bölümüdür. Toplamlar ise sabit 2010 yılı için ABD doları cinsindedir. Çalışmada kişi başına gayri safi yurtiçi hasılanın yıllık değişim oranlarından faydalanılmıştır. Bu değişken ekonomik büyüme oranını temsil etmektedir. Bu bakımdan kullanılan bu değişken yüzdelik değer taşımaktadır. Ekonomik büyüme, bir ülkenin bir yıl içerisinde üretim miktarında ve toplam hasılda göstermiş olduğu artış olduğu için GDPPC’de yüzdelik artış cinsinden analize dâhil edilmiştir.

İşgücüne Katılım Oranı (%): Bu değişken Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)’nun tahminlemelerine göre hesaplanmış olup, 15 yaş ve üzerinde çalışma istek ve arzusunda olan nüfusun toplam aktif nüfusa oranını göstermektedir. Bu gösterge nüfusun verimliliğini gösterdiği için özellikle genç nüfusa sahip olan Afrika ülkelerinin ekonomik büyümelerini hızla gerçekleştirebilmeleri için oldukça önemlidir. İşgücüne katılım oranının yüksek olmasının ekonomik büyümeye pozitif yönde bir etkisinin olması beklenir.

Doğal Kaynak Gelirleri: Bilindiği üzere üretim faktörlerinden olan toprağın geliri ranttır. Bu bağlamda “doğal kaynak gelirleri” değişkeni toplam doğal kaynak gelirleri (kiralari), petrol kiralari, doğal gaz kiralari, kömür kiralari (sert ve yumuşak), mineral kiralari ve orman kiralari toplamıdır. Analizde bu değişkenin gayrisafi yurtiçi hasılaya olan oranı kullanılmıştır. Doğal kaynaklarca zengin olan ülkeler için önem taşıyan bu değişken doğal kaynak zengini olan Sahra Altı ülkelerinin ekonomik büyümesinde etkili olacağı düşünülüp modele eklenmiştir.

Gayri Safi Sabit Sermaye Yatırımı: Altyapı geliştirmeleri, ekili araziler, makineler ve alımı yapılan makine parçaları ile karayolu, demir yolu ve bunun gibi ulaşım araçlarının inşaatı ile okul hastane, devlet daireleri, lojmanlar, fabrika binaları, ticari ofisler, sanayi bölgeleri yapımını kapsar. Analizde bu değişkenin kişi başına gayrisafi yurtiçi hasılaya olan oranı kullanılmıştır.

KOF Küreselleşme Endeksi: Axel Dreher’in 2006 yılına ait “Does Globalization Affect Growth? Evidence from a New Index of Globalization” isimli makalesi ile literatüre kazandırdığı bir endekstir. Endeks değerleri <http://globalization.kof.ethz.ch/> adresinden temin edilebilmekte ve her yıl güncellenerek yayınlanmaktadır. Endeks hesaplanırken, küreselleşme bileşenleri olarak kabul edilen Cari Akımlar, Kısıtlamalar, Kişisel İletişim Verileri, Bilgi Akışı Verileri, Kültürel Yakınlaşma Verileri, Ülkedeki Büyükelçilik Sayısı, Uluslararası Kuruluşlara Üyelik, BM Güvenlik Konseyi Kararlarına Katılım, Uluslararası Anlaşmalar gibi alt bileşenlerden elde edilir. Endeks üç alt başlığa ayrılmaktadır. Bunlar ekonomik küreselleşme, politik küreselleşme ve sosyal küreselleşmedir.

4. Ampirik Yöntem ve Bulgular

Çalışmada 1990-2019 yılları arasındaki 30 yıllık veriler kullanılarak 34 Sahra Altı Afrika ülkesi için oluşturulan 4 ayrı ekonometrik modelin katsayı tahmini dinamik panel veri analizi ile gerçekleştirilmiştir. Bilindiği üzere modelin bağımlı değişkeni olan kişi başına gayri safi yurtiçi hasıladaki değişim oranı nüfusa da bağlı olduğu için bu değişkende görülecek değişim sadece ekonomik büyümeden kaynaklanmayabilir. Bu bakımdan bağımlı değişkenin gecikmeli değerini modelde bağımsız değişken olarak yer alması modelin tutarlı tahminler oluşturabilmesi için oldukça önemlidir. Dinamik modeller ise modeldeki değişkenlerin içsellik problemini ortadan kaldırmak için gecikmeli değerler kullanılmasını mümkün kılmaktadır. Bu nedenle katsayı tahmini de dinamik bir panel veri analiz yöntemi olan iki aşamalı sistem GMM (Genelleştirilmiş Momentler Metodu) ile gerçekleştirilmiştir.

Katsayı tahminine geçmeden önce ise verilere yatay kesit bağımlılığı ve birim kök testi uygulanmıştır. Panel veri modellerinin tahmininde yatay kesit bağımlılığı (YKB) testi bir gerekliliktir. Yatay kesit bağımlılığı, analizin kesit birimlerine gelen bir şoktan bütün serilerin aynı oranda etkilenip etkilenmeyeceğini saptaması açısından önem arz etmektedir. Analize başlamadan önce, serilerde ve eş-bütünleşme denkleminde YKB varlığının test edilmesi ile paneli oluşturan yatay kesit birimlerinden birine gelen bir şoktan birimlerin farklı düzeyde etkilenmesinin dikkate alınması sağlanacaktır. Böylece seriler arasında YKB'nın hesaba katılması, analizin sonucunda elde edilecek çıktıların anlamlı olup olmamasını önemli ölçüde etkileyecektir. Seriler arasında YKB'nın olup olmadığının tespiti için; Breusch-Pagan (1980) LM ya da Pesaran (2004) CD testi kullanılabilir. Breusch-Pagan (1980) LM testi panelin zaman boyutunun panelin yatay kesit boyutundan büyük olduğu ($T > N$) durumlarda ve Pesaran (2004) CD testi ise hem zaman boyutu yatay kesit boyutundan büyük hem de yatay kesit boyutu zaman boyutundan büyük ($T > N$, $N > T$) olması halinde kullanılabilir. Eğer panelin zaman boyutu panelin kesit boyutundan küçük ise ($T < N$) Bias-corrected scaled LM (Baltagi, Feng and Kao, 2012) testi istatistikleri kullanılabilir.

Bu çalışmada, paneli oluşturan yatay kesitler Sahra Altı Afrika ülkeleridir. Çalışmada zaman boyutunu oluşturan T değeri 30, yatay kesit boyutunu oluşturan N değeri ise 34'tür. Bu bağlamda Breusch-Pagan lagrange çarpanı testi uygulanabilir. Ancak Pesaran'ın önerdiği CD (2004) testinin Breusch-Pagan lagrange çarpanı testine alternatif olarak önerilmesine istinaden hem zaman boyutu yatay kesit boyutundan büyük hem de yatay kesit boyutu zaman boyutundan büyük ($T > N$, $N > T$) olması halinde kullanılabilen Pesaran'ın önerdiği CD testinin (2004) kullanılması uygun bulunmuştur.

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij} \right) \quad (4.1)$$

Burada, $\hat{\rho}_{ij}$ kalıntı korelasyon katsayısıdır ve Breusch–Pagan lagrange çarpanı testinde olduğu gibi hesaplanmaktadır. Test istatistiği, $d=(N(N-1)/2)$ serbestlik derecesi ile χ^2 dağılmaktadır.

Birimler arası korelasyonun olmadığı temel hipotezi altında, $N \rightarrow \infty$ ve T yeterli büyüklükte iken $CD \xrightarrow{d} N(0,1)$ 'dir. Monte Carlo benzetimleri, $N>T$ olduğu zaman standart Breusch- Pagan LM testinin performansının kötü; Pesaran'ın CD (2004) testinin iyi olduğunu göstermiştir (Tatoğlu, 2012:216). Bundan dolayı çalışmada da Pesaran CD (2004) testi kullanılmıştır.

H_0 =Yatay kesit bağımlılığı yoktur. (Birimler arası korelasyon yoktur)

H_1 =Yatay kesit bağımlılığı vardır. (Birimler arası korelasyon vardır)

Buna göre modelde yer alan tüm değişkenlerin olasılık katsayıları “0” olup, H_0 reddedilmektedir. Bu elde edilen yatay kesit bağımlılığı sonuçlarına göre ülkelerden birinde modele dâhil edilen değişkenlerde yaşanan şokun diğer ülke değişkenlerini de etkilediği sonucuna varılabilir. Bu bağlamda seriler arasında yatay kesit bağımlılığının bulunması nedeniyle, serilerin durağanlığının analizinde ikinci nesil panel birim kök testleri tercih edilmelidir.

Literatürde birimler arasında korelasyonun olmadığı durum için geliştirilen testler birinci nesil testler olarak adlandırılırken; birimler arasında korelasyonun varlığında kullanılan testler ikinci nesil testler olarak adlandırılmaktadır. Çalışmada birimler arasında korelasyon bulunduğu için, ikinci nesil bir birim kök testi kullanılacaktır. Bunun nedeni ise birinci nesil birim kök testlerinin yatay kesit bağımlılığını dikkate almamalarıdır. Çalışmada birim kök testi olarak Pesaran (2003) panel birim kök testi tercih edilmiştir. Pesaran (2003), seri şekilde korelasyonu hatalara bağlı ve yatay kesit bağımlılığı olan dinamik panellerde birim kökü test etmek amacıyla basit ve yeni bir süreç ortaya koymuştur. Bunun için de standart DF (veya ADF) regresyonlarını bireysel serilerinin birinci farkları ve gecikme seviyelerinin yatay kesit ortalamalarıyla genişletmiştir. Pesaran (2003) panel birim kök testini uygularken önemli bir nokta da değişkenlerin uygun gecikme uzunluklarının bulunmasıdır. Pesaran (2003) Panel birim kök testini uygularken gerekli olacak uygun gecikme uzunluğu Schwarz Bilgi Kriterine göre E-views 11.0 paket programı kullanılarak maksimum 8 gecikme değerine göre belirlenmiştir. Çalışmada daha sonra ise uygulanacak panel veri istatistiğine karar verebilmek için verilerin düzeyde durağan olup olmadığını belirlemek amacıyla Pesaran (2003) birim kök testine devam edilmiştir. Bu birim kök testi Stata 15.0 paket programından yararlanılarak

yapılmıştır. Bu birim kök testi Stata’da “Pescadf” komutu ile gerçekleştirilmiştir. Bu testin hipotezleri ise şu şekilde oluşturulmuştur:

H_0 = Değişkenler düzeyde durağan değildir.

H_1 =Değişkenler düzeyde durağandır.

Yapılan YKB ve sonrasında uygulanan birim kök testinin sonuçları tablo 3’de verilmiştir. Tabloda her bir değişken için %5 anlamlılık düzeyinde yatay kesit bağımlılığı olup olmadığına bakılmıştır. Burada olasılık değerlerinin 0,05’ten küçük ($p<0,05$) olduğu durumlarda H_0 reddedilecek, H_1 kabul edilecek; olasılık değerlerinin 0.05’ten büyük ($p>0,05$) olduğu durumlarda H_0 kabul edilecek H_1 reddedilecektir.

Tablo 3. Yatay Kesit Bağımlılığı, Schwarz Bilgi Kriteri ve Pesaran (2003) Panel Birim Kök Test Sonuçları

<i>Değişkenler</i>	<i>Yatay Kesit Bağımlılığı (Pesaran 2003) Olasılık (p) Değerleri</i>	<i>Schwarz Bilgi Kriterlerine Göre Uygun Gecikme Uzunlukları (SBK)</i>	<i>Pesaran (2003) Birim Kök Testi Olasılık (p) Değerleri</i>
<i>GDPPC</i>	0.000	1	0.000
<i>LFPR</i>	0.000	2	0.439
<i>NATR</i>	0.000	8	1.000
<i>GFCF</i>	0.000	3	0.078
<i>GLO</i>	0.000	1	0.051
<i>ECOGLO</i>	0.000	1	0.823
<i>POLGLO</i>	0.000	3	0.881
<i>SOCGLO</i>	0.000	3	0.002

Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3’te yer alan değerler yorumlandığında, ($p<0,05$) olduğu durumlarda H_0 reddedilecek, $p>0,05$ olduğu durumlarda ise H_0 kabul edilecektir. Tüm Sahra Altı Afrika ülkelerine bakıldığında ise kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla ve sosyal küreselleşme düzeyde durağan iken diğer değişkenler düzeyde durağan değildir. Bu tanımlayıcı test istatistiği sonucuna göre eşbütünleşme ilişkisi aramayan dinamik bir panel veri testi tercih edilmiştir. Bu panel veri testi ise Arellano-Bover/Blundell-Bond’un (1998) sistem Genelleştirilmiş Momentler Methodu tahmincisi olmuştur. GMM metodu Arellano-Bover/Blundell-Bond (1998) tarafından geliştirilmiş ve özellikle küçük zaman ve yüksek yatay kesit boyutuna sahip olan veriler ile tutarlı sonuçlar vermektedir. Sistem GMM özellikle fark GMM tahmincisi ile

karşılaştırıldığında modelde değişkenlerin gecikmeli düzey değerlerine yer verdiği ve bu sayede sonlu örneklem sapmasını azalttığı için elde edilen katsayı tahminleri daha sapmasız olmaktadır (Baltagi, 2005). Yine daha sonra Bun ve Windmeijer (2010) tarafından yapılan iyileştirmeler ile iki aşamalı kovaryans matrisine sonlu bir örnek düzeltilmesi sağlanmış; iki aşamalı tahmincinin tek aşamalı tahminden daha tutarlı sonuçlar vereceğini ortaya koyulmuştur (Bun ve Windmeijer,2010). Bu nedenle modellerin olasılık değerleri ve katsayı tahminlemeleri yapılırken dinamik panel veri tahmin yöntemlerinden iki aşamalı sistem GMM tercih edilmiştir.

Arellano-Bover/Blundell-Bond (1998) tarafından dinamik panel veri modeli tahminlerinde GMM tekniği ile kullanılması önerilen ve tahminlerin güvenilirliğini kontrol etmek için gerçekleştirilen tanı testlerinin sonuçları ve katsayı tahminleri 4 farklı model için de Tablo 4'te yer almaktadır. Bunlar, bağımsız değişkenlerin bir bütün olarak anlamlılığının testi için kullanılan Wald testi ve GMM tahmininde kullanılan araç değişkenlerin geçerli olup olmadığı ile ilgili yapılan Sargan ve Hansen testidir. Ayrıca modelde hata terimlerinde otokorelasyonun varlığı AR (1) ve AR (2) testleri yardımıyla sınanmıştır (Labra ve Torrecillas, 2018: 48). Yine kullanılan modellerde Sistem GMM tahmincinin geçerliliğinin bir göstergesi olarak bağımlı değişkenin gecikmeli değerinin birden küçük olması da beklenmektedir (Roodman,2009). Tahminlerin güvenilirliğini kontrol etmek için gerçekleştirilen tanı testleri incelendiğinde; modelde ikinci dereceden otokorelasyon olmadığını, aşırı tanımlama olmadığını, araç değişkenlerin geçerli olduğunu dolayısıyla modellerin açıklayıcılık güçlerinin yüksek ve tutarlı aynı zamanda da tahminlerin güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır. Bir diğer deyişle Sargan ve Hansen testlerinin sonuçlarına göre “aşırı tanımlama kısıtları geçerlidir” (araç değişkenler geçerlidir) şeklindeki H_0 hipotezi ve Arellano-Bond otokorelasyon testinin (AR2) sonucuna göre “ikinci dereceden otokorelasyon yoktur” şeklindeki H_0 hipotezi kabul edilmektedir. Bu sonuç ise modelin tutarlı ve açıklayıcı değişkenlerin geçerli olduğunu ispatlamaktadır. Bir diğer kriter olan bağımlı değişkenin gecikmeli değerinin birden küçük olması koşulu da tüm modeller için sağlanmıştır.

Tablo 4. İki Aşamalı Sistem GMM Tahmin Sonuçları

<i>Değişkenler</i>	<i>Model 1</i>	<i>Model 2</i>	<i>Model 3</i>	<i>Model 4</i>
--------------------	----------------	----------------	----------------	----------------

<i>GDP_{t-1}</i>	0.0718255 (0.206)	0.0750699 (0.195)	0.0679267 (0.232)	0.0711762 (0.211)
<i>Lfpr</i>	-0.0012827 (0.957)	-0.0117426 (0.590)	-0.0082875 (0.696)	- 0.0037553 (0.872)
<i>Natr</i>	-0.0039142 (0.781)	-0.0142983 (0.296)	-0.0030628 (0.831)	-0.033855 (0.827)
<i>Gfcf</i>	0.0182689 (0.688)	0.0260929 (0.568)	0.032865 (0.450)	0.0228582 (0.628)
<i>KOF</i>	0.0713737*** (0.002)			
<i>Ecoglo</i>		0.0479267** (0.022)		
<i>Polglo</i>			0.0312844*** (0.004)	
<i>Socglo</i>				-0.0409965** (0.025)
<i>Tanı Testleri</i>				
<i>Sargan Testi</i> (<i>ov.id</i>)	1.83 (0.873)	1.88 (0.866)	1.73 (0.885)	1.81 (0.875)
<i>Hansen Testi</i> (<i>ov.id</i>)	2.55 (0.769)	2.75 (0.738)	2.30 (0.806)	2.76 (0.737)
<i>AB Test AR(1)</i>	-3.07 *** (0.002)	-3.07*** (0.002)	-3.06*** (0.002)	-3.07*** (0.002)
<i>AB Test AR(2)</i>	-0.39 (0.699)	-0.39 (0.697)	-0.43 (0.665)	-0.44 (0.657)
<i>Wald_{x2}</i>	29.45*** (0.000)	17.90*** (0.003)	16.60*** (0.005)	29.31*** (0.000)
<i>Grup Sayısı</i>	34	34	34	34
<i>Araç Sayısı</i>	11	11	11	11

Not: Parantez içerisinde belirtilen değerler olasılık katsayılarıdır. * %10, ** %5, *** %1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır. Analizler Stata 15 programında xtabond2 komutu ile gerçekleştirilmiştir.

Geçerlik güvenilirlik koşullarının sağlanmasından sonra yine Tablo 4'te yer alan olasılık değerlerine ve katsayı tahminlerine bakıldığında analize konu olan Sahra Altı Afrika ülkeleri

için küreselleşme ve politik küreselleşme %1; ekonomik ve sosyal küreselleşme ise %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı görülmektedir. Modellerde yer alan diğer araç değişkenlerin olasılık değerlerine bakıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı olmadıkları görülmüştür. Küreselleşme değişkenlerinin bağımlı değişken olan ekonomik büyüme ile ilişkilerinin yönlerine bakıldığında ise görülmektedir ki, genel küreselleşme, ekonomik küreselleşme, politik küreselleşmenin ekonomik büyüme ile aynı yönlü; sosyal küreselleşme ile ekonomik büyüme arasında ise ters yönlü bir ilişki vardır. Bu bağlamda genel küreselleşme, ekonomik küreselleşme ve politik küreselleşme arttığında ekonomik büyüme de artacak; ancak sosyal küreselleşme arttığında ekonomik büyüme azalacaktır denilebilir.

5. Sonuç ve Öneriler

Küreselleşme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi tespit etmeye yönelik yapılan çalışmalara olan ilgi özellikle teknolojinin gelişmesi, ülkeler arasındaki ilişkilerin artması, dış ticaret hacminin genişlemesi gibi nedenlerle son dönemlerde artış göstermiştir. Gelişmiş ülke ekonomileri için cevaplanması kolay bir soru gibi gözükse de Sahra Altı Afrika coğrafyası gibi gelir seviyesi düşük, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin küreselleşmeden ne anladığı ve bu ülke ekonomileri için küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerinde etkisinin olup olmadığı sorusu güncelliğini korumaktadır. Çünkü yapılan çalışmalarda özellikle gelir seviyesi yükseldikçe küreselleşmenin olumlu etkilerinden daha fazla yararlanılabileceği yönünde kanıtlar elde edilmiştir (Jenatabadi ve Samimi, 2014). Bu bağlamda hali hazırda dünyanın en düşük gelir seviyesine sahip ülkeler topluluğunu temsilen Sahra Altı Afrika ülkelerine yönelik olarak yapılan bu çalışma güncel durumu ortaya koyması açısından da önem taşımaktadır.

Küreselleşmenin Afrika ülkelerinin ekonomik büyümesi üzerinde etkisi olup olmadığını belirlemeye yönelik bu çalışmada görülmüştür ki ekonometrik analize konu olan 34 Sahra Altı Afrika ülkesinde küreselleşme, ekonomik küreselleşme ve politik küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunduğu ve bu etkinin yönünün pozitif olduğudur. Örneklem seçilen ülkelerde genel küreselleşme, ekonomik küreselleşme ve politik küreselleşme endeksinde görülen artışlar ekonomik büyümeyi arttırıcı yönde etki yaratacaktır. Elde edilen bu sonuç literatürde Barry (2010), Samimi ve Jenatabadi (2014), Dreher (2006), Rao ve Vadlamannati (2011), Sakyi (2012) ve Türedi (2016)'nin çalışmaları ile uyumludur. Bu bağlamda küreselleşmenin bütününü ve alt bileşenleri olan ekonomik ve politik küreselleşmenin artırılmasını sağlayacak adımlar bu ülkeler için ekonomik büyümeyi de olumlu yönde etkileyecek sonuçlar doğuracaktır. Denilebilir ki çalışmaya konu olan ülkelerde ekonomik büyümenin devamlılığının sağlanması için liberalleşme, dış ticaretin artırılması,

doğrudan yabancı yatırımların artırılması, gizli ithalat engellerinin kaldırılması, uluslararası kuruluşlara üyeliğin artırılması gibi küreselleşmeyi güçlendirecek yönünde adımlar atılmalı; böylelikle ekonomik büyümenin hızlandırılmasına çalışılmalıdır.

Çalışmada elde edilen bir diğer sonuç da sosyal küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunduğu ve bu etkinin yönünün negatif olduğudur. Buna göre sosyal küreselleşme endeksinde görülen bir artış ekonomik büyümeyi azaltıcı yönde etki yaratacaktır. Elde edilen bu sonuç Kılıç (2015) ve Hasan'ın (2019) çalışmaları ile uyumludur. Sosyal küreselleşmenin bileşenlerine bakıldığında bu sonuç anlaşılabilir. Çünkü örneklem ülkelerde telefon trafiği, internet kullanım oranları, televizyon sahipliği, McDonald's Restoranlarının Sayısı, Ikea'ların Sayısı gibi sosyal küreselleşme göstergelerinin sağlayıcıları genellikle çok uluslu şirketler olup; bu şirketlerin yaptıkları yatırımın da ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyen doğrudan yabancı sermaye yatırımları olmadığı sonucuna varılabilir. Bu durum sosyal küreselleşmede görülen iyileşmelerin örneklem ülkelerde ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkiye sahip olmasını açıklamaktadır.

Uluslararası ekonomideki yeri istenilen seviyede olmayan Afrika ülkeleri, küreselleşmenin net çıkarlarını daha iyi yönetmek ve elde etmek için makroekonomik politikaları yeniden değerlendirmek ve uluslararası kurumlar kurmak için gerekli adımları atmalıdır. İyi yönetim, daha iyi kurumlar ve sağlam ve istikrarlı makroekonomik politikalarla Afrika doğal kaynaklarını daha iyi yönetebilir, daha fazla sermaye girişi çekebilir ve küreselleşmeden büyük yarar sağlayabilir. Birdsall'ın (2002) dediğine göre, küreselleşme, yoksul ülkeler için temelde asimetriktir çünkü ekonomik yapıları ve pazarları asimetriktir. Bu nedenle, küreselleşmenin riskleri yoksul ülkelere daha çok zarar verir. Sonuç olarak, Sahra Altı Afrika kıtasında yer alan ülkelere düşük gelirli olanlar, küreselleşmenin ekonomik büyümeyi arttırıcı etkisinden yararlanabilmek için öncelikli olarak gelir seviyelerini arttırmak durumundadırlar.

Bu çalışma kendisinden sonra Sahra Altı Afrika ülkelerinin küreselleşmesinin ekonomik büyümeye olan etkisi konusunda yapılacak çalışmalara da zemin hazırlayacaktır. Çalışmada analize dâhil edilmeyen ülkeler başka çalışmalarda analize dâhil edilerek daha kapsamlı bir analiz yapılabilir. Ayrıca Sahra Altı Afrika kıtasındaki ülkeler gelir seviyelerine göre ayrılarak başka bir analiz yapılması da faydalı olabilir. Böyle bir analiz düşük gelirli ülke gruplarında küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin değişkenliğe uğrayıp uğramadığını test etmek anlamında da faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, Şenay & Mert, Merter. 2011. "Küreselleşme ekonomik büyümeyi etkiliyor mu? Türkiye örneği".

12. *Uluslararası Ekonometrik Yöneylem Araştırması ve İstatistik Sempozyumu*, Denizli: Pamukkale Üniversitesi, s.701-716.
- Afzal, Mohammed. 2007. "The impact of globalization on economic growth of Pakistan", *The Pakistan Development Review*, 46(4), 723-734.
- Arellano, Manuel ve Bover, Olympia. 1998. "Another look at the instrumental variable estimation of error-components models", *Journal of Econometrics*, 68 (1), 29-51.
- Baltagi, Badi. 2005. *Econometric Analysis of Panel Data*. Sussex: John Wiley and Sons Ltd.
- Baltagi, Badi., Feng, Qu. and Kao, Chihwa. 2012. "A lagrange multiplier test for cross-sectional dependence in a fixed effects panel data model". *Journal of Econometrics*, 170 (1), 164-177.
- Barry Hadiatou. 2010. "Globalization and economic growth in Sub-Saharan Africa". *Gettysburg Economic Review*, 4 (4) <http://cupola.gettysburg.edu/ger/vol4/iss1/4>
- Birdsall, Nancy. 2002. "Asymmetric Globalization: Global Markets Require Good Global Politics", *Center for Global Development Working Paper No. 12*
- Blundell, Richard. ve Bond, Stephen. 1998. Initial conditions and moment restrictions in dynamic panel data models. *Journal of econometrics*, 87(1), 115-143.
- Bun, Maurice. ve Windmeijer, Frank. 2010, "The weak instrument problem of the system GMM estimator in dynamic panel data models", *Econometrics Journal*, 13, (1), 95-126
- Chang, Chun-Ping. ve Lee, Chien-Chang. 2010. "Globalization and economic growth: a political economy analysis for OECD countries", *Global Economic Review*, 39(2), 151-173.
- Dreher, Axel. 2006. Does globalization affect growth? Evidence from a new index of globalization, *Applied Economics*, 38(10), 1091-1110.
- Hasan, Abu. 2019. "Does globalization accelerate economic growth? South Asian experience using panel data". *Economic Structures* 8, 26. <https://doi.org/10.1186/s40008-019-0159-x>
- Hayaloğlu, Pınar, Kalaycı, Cemalettin ve Artan, Seyfettin. 2015. "Küreselleşme farklı gelir grubundaki ülkelerde ekonomik büyümeyi nasıl etkilemektedir?" *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(1), 119 - 152.
- Karabıçak, Mustafa. 2002. "Küreselleşme sürecinde gelişmekte olan ülke ekonomilerinde ortaya çıkan yönelim ve tepkiler". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 7 (1), 115-131. <http://edergi.sdu.edu.tr/index.php/iibfd/article/view/2482/2226>
- Keohane, Robert. O. ve Nye, Joseph S. 2000. "Introduction, in governance in a globalizing World". *International Public Management Journal*, 6(2). 241-250.
- Kılıç, Cüneyt. 2015. "Effects of globalization on economic growth: panel data analysis for developing countries". *Economic Insights- Trends and Challenges*, 9(1), 1-11.
- Labra, Romilio ve Torrecillas, Cecilia. 2018. "Estimating dynamic Panel data. A practical approach to perform long panels" *Revista Colombiana de Estadística* 41(1):31-52.
- Osterloh, Steffen. 2012. "Words speak louder than actions: the impact of politics on economic performance", *Journal of Comparative Economics*, 40(3), 318-36.
- Pesaran, Muhammed Hashem. 2004. "General diagnostic tests for cross section dependence in panels". *Cambridge Working Papers in Economics*, 0435.
- Pesaran, Muhammed Hashem. 2003. "A simple panel unit root test in the presence of cross section dependence". *Cambridge Working Papers in Economics*, 0346. <http://www.econ.cam.ac.uk/research-files/repec/cam/pdf/cwpe0346.pdf>
- Polat, Ç , Peker, K . 2020. "Küreselleşme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneğinde Bir Değerlendirme" . *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* , 9 (5) , 3988-4015 . Retrieved from <http://www.itobiad.com/tr/pub/issue/57287/779553>
- Rao, Bhaskara ve Vadlamannati, Krishna Chaitanya. 2011. "Globalization and growth in the low income African countries with the extreme bound analysis", *Economic Modelling*, 28, 795-805.
- Roodman, David. 2009. "How to Do Xtabond2: An Introduction To Difference and System GMM in Stata". *The Stata Journal*, 9(1), 86-136.
- Sakıy, Daniel. 2012. "Economic globalisation, democracy and income in Sub-Saharan Africa: a panel cointegration analysis", *Global Economy and Finance Journal*, 5(1), 1-16.
- Samimi, Parisa. ve Jenatabadi Hashem Salarzadeh. 2014. "Globalization and economic growth: empirical evidence on the role of complementarities". *PloS ONE*, 9(4). <http://journals.plos.org/plosone/article/metrics?id=10.1371/journal.pone.0087824>
- Samimi, Parisa., Lim, Guan Choo, ve Buang, Abdul Aziz. 2011. Globalization measurement: Notes on common globalization indexes. *Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology*, 1(7), 197-216.
- Scholte, Jan Aart. 2005. *Globalization: a critical introduction* (2nd Edition). Newyork: Palgrave Mc Millan.
- Therborn Göran. 2000. "Globalizations: dimensions, historical waves, regional effects, normative governance". *International Sociology*, 15(2), 151-179.

- Türedi, Salih. 2016. “Küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: gelişmekte olan ülkeler için panel veri analizi”. *Uluslararası Osmaneli Sosyal Bilimler Kongresi*. Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, s.691.
- Yanar Rüstem. ve Şahbaz Ahmet. 2013. “Gelişmekte olan ülkelerde küreselleşmenin yoksulluk ve gelir eşitsizliği üzerindeki etkileri.” *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(3), 55- 74.